

MATEUSZ PIETRASZEWSKI, MAGDALENA TYRAKOWSKA

Uniwersytet Wrocławski

STATUS KOŚCIELNYCH OSÓB PRAWNYCH JAKO PRZEDSIĘBIORCÓW

1. UWAGI WSTĘPNE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹ w art. 53 zapewnia każdemu człowiekowi wolność sumienia i religii. Osoby wyznające daną wiarę mogą swobodnie ją praktykować w ramach określonego kościoła lub związku wyznaniowego. Są one równouprawnione².

Przedmiotem niniejszego opracowania jest przedstawienie statusu kościelnych osób prawnych³, podejmujących się prowadzenia działalności gospodarczej, a w szczególności próba ich kwalifikacji jako przedsiębiorców na gruncie prawa polskiego. Zostanie to dokonane na podstawie analizy najważniejszych w naszym prawie definicji przedsiębiorców. Chodzi o pojęcia zawarte w art. 43¹ kodeksu cywilnego⁴ oraz w art. 4 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej⁵. Wypadnie także odnieść się do propozycji zawartych w projekcie księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego⁶.

Do wypełnienia przedstawionego zadania niezbędne jest, na samym początku, ogólne przedstawienie charakterystyki kościelnych osób prawnych i prawnej podstawy ich funkcjonowania. Z konieczności będzie to charakterystyka pobieżna, zilustrowana odpowiednimi przykładami. Nie powinno to razić Czytelnika,

---

¹ Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

² Art. 25 ust. 1 Ustawy Zasadniczej.

³ Pod skrótowym pojęciem „kościelne osoby prawne” rozumieć będziemy osoby prawne zarówno kościołów, jak i związków wyznaniowych.

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.); dalej: k.c.

⁵ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn. Dz.U. 2010 Nr 220, poz. 1447 z późn. zm.); dalej: u.sw.gosp.

⁶ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2008, dostępny na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości www.ms.gov.pl; dalej: projekt.

jako że dokładne omówienie poruszonego zagadnienia znacznie przekraczałoby ramy niniejszego opracowania. Także poziom przekazu nie powinien na tym stracić, ponieważ wszystkie ustawy, regulujące stosunek Państwa do poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych, są do siebie bardzo zbliżone, jeżeli chodzi o rozwiązania normatywne w nich zawarte.

2. CHARAKTERYSTYKA KOŚCIELNYCH OSÓB PRAWNYCH

Obecnie kościelne osoby prawne aktywnie uczestniczą w obrocie cywilno-prawnym, w tym także w obrocie gospodarczym, czego konsekwencją jest pojawienie się konfliktów na styku prawo cywilne–prawo kanoniczne⁷, a problemy te są coraz częściej przedmiotem rozważań orzecznictwa sądów polskich. Jedną z ważniejszych przyczyn tego zjawiska jest okoliczność, że kościelne osoby prawne podlegają jednocześnie dwóm systemom prawnym — prawu polskiemu i prawu wewnętrznemu.

Niezbędnym warunkiem realizacji przez kościoły i związki wyznaniowe ich misji w danym kraju jest uznanie ich osobowości przez państwo. Jest to jedna z przesłanek wolności religijnej w wymiarze instytucjonalnym, która umożliwia kościołom/związkom wyznaniowym uczestniczenie w obrocie prawnym w danym kraju⁸.

Z osobowością prawną Kościoła w Polsce związany był od wieków. Można wręcz powiedzieć, że to osobowość prawna bardziej jest związana z Kościołem niż odwrotnie, albowiem pojęcie osób prawnych (zwanych też w dawnym prawie polskim *osobami sztucznymi* bądź *osobami moralnymi*) wywodziło się właśnie z prawa kościelnego⁹.

Kościelne osoby prawne są osobami zbliżonymi do publicznych osób prawnych, jednak brak jest podstaw, aby zaliczyć je do tej kategorii, gdyż są one jednostkami organizacyjnymi autonomicznymi w stosunku do Państwa. Ponadto prawo przewiduje specyficzny sposób ich tworzenia lub uznawania ich podmiotowości prawnej. Obie te okoliczności przesądzają o specyfice kościelnych osób prawnych i przemawiają za wyróżnieniem ich spośród ogółu osób prawnych¹⁰.

Osoby te są zatem jednostkami organizacyjnymi kościołów i związków wyznaniowych, tworzonymi na zasadach określonych przez normy ich prawa wewnętrznego. Osobami prawnymi, w rozumieniu prawa polskiego, stają się nato-

⁷ Odpowiednio prawo wewnętrzne innych niż katolickie kościołów czy związków wyznaniowych.

⁸ J. Krukowski, *Osobowość prawna Kościoła katolickiego w relacji do państwa*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1980, nr 1, s. 43–52.

⁹ Pierwszymi osobami prawnymi na ziemiach polskich były biskupstwa, kapituły i opactwa.

¹⁰ J. Frąckowiak, [w:] *System Prawa Prywatnego Tom 1 Prawo cywilne — część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 1069.

miast, gdy ustawa przyznaje im wyraźnie taką cechę lub też jeżeli akt normatywny innej rangi nada im osobowość prawną¹¹.

Zgodnie z odpowiednimi przepisami Konstytucji RP, status prawny kościołów i związków wyznaniowych regulują: w stosunku do Kościoła katolickiego — konkordat i ustawy, natomiast w stosunku do innych kościołów i związków wyznaniowych — ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami (art. 25 ust. 4 i 5).

Ponadto, istnieje akt prawny, który stanowi swoistą „część ogólną” prawa wyznaniowego w Polsce. Mowa o Ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania¹², która ma zastosowanie do wszystkich kościołów i związków wyznaniowych. W szczególności należy zwrócić uwagę na jej art. 28 ust. 1, wedle którego w sprawach majątkowych kościoły i inne związki wyznaniowe działają przez swoje osoby prawne. Przepis ten wyraża zasadę różnorodności kościelnych osób prawnych, zgodnie z którą polski system prawny przewiduje istnienie różnego rodzaju kościelnych instytucji, organizacji i jednostek organizacyjnych, posiadających osobowość prawną¹³.

Wyżej wymieniona ustawa jest również podstawą do funkcjonowania kościołów i związków wyznaniowych, których status nie jest uregulowany przez konkordat czy ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami, tak jak jest mowa w art. 25 ust. 4 i 5 Konstytucji RP¹⁴. Owe kościoły i związki wyznaniowe regulowane są w trybie administracyjnym¹⁵.

Mianowicie, na mocy przepisu art. 30 u.g.s.w., Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, jako organ rejestrowy, prowadzi rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych¹⁶. Wpis do niego następuje na podstawie decyzji administracyjnej organu rejestrowego i ma charakter konstytutywny, ponieważ z chwilą wpisu do rejestru kościoł lub inny związek wyznaniowy uzyskuje, jako całość, osobowość prawną oraz korzysta ze wszystkich uprawnień i podlega obowiązkom

¹¹ J. Frąckowiak, [w:] *System prawa...*, s. 1069 n.

¹² Tekst jedn. Dz.U. 2005 Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.; dalej: u.g.s.w.

¹³ R. Skubisz, M. Trzebiatowski, *Kościelne osoby prawne jako przedsiębiorcy rejestrowi (na przykładzie osób prawnych kościoła katolickiego)*, PPH 2002, nr 8, s. 9.

¹⁴ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, s. 114.

¹⁵ Patrz art. 31 n. u.g.s.w. W doktrynie pojawiły się wątpliwości co do zgodności administracyjnego trybu rejestrowania związków wyznaniowych z Konstytucją; zob. A. Januchowski, *Zagadnienia związane z interpretacją art. 25 ust. 4 i 5 Konstytucji RP*, [w:] *Studia z prawa wyznaniowego*, red. A. Mezglewski, P. Stanisławski, M. Ordon, t. 10, Lublin 2007, s. 261 i cyt. tam literatura.

¹⁶ Por. też, wydane na podstawie delegacji zawartej w art. 37 u.g.s.w., Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych (Dz.U. Nr 38, poz. 374; poprzednio: Rozporządzenie Ministra-Kierownika Urzędu do Spraw Wyznań z dnia 12 lipca 1989 r. w sprawie szczegółowych zasad i sposobu prowadzenia rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, Dz.U. Nr 46, poz. 249), regulujące szczegółowy sposób prowadzenia tego rejestru.

określonym w ustawach¹⁷. Uprawnienie do złożenia wniosku o wpis do rejestru przysługuje co najmniej 100 obywatelom polskim, posiadającym pełną zdolność do czynności prawnych (art. 31 ust. 1 u.g.s.w.)¹⁸. Przepisy ustawy formalnie nie stawiają wymogu, aby osoby podpisujące wniosek były wyznawcami religii, którą rejestrowany związek wyznaniowy ma propagować¹⁹. Poza tym także już po utworzeniu związku wyznaniowego liczebność jego wyznawców wcale nie musi być utrzymywana na poziomie minimum 100 osób²⁰.

Wniosek, oprócz innych elementów, zawiera projekt statutu danego kościoła/związku wyznaniowego²¹, który określa między innymi organy, sposób ich powoływania i odwoływania, zakres kompetencji oraz tryb podejmowania decyzji, źródła finansowania, sposób reprezentowania na zewnątrz czy zaciągania zobowiązań majątkowych (art. 32 ust. 2 pkt 4, 5 i 7 u.g.s.w.). Ponadto, jeżeli kościół lub inny związek wyznaniowy przewiduje tworzenie jednostek organizacyjnych mających osobowość prawną, statut powinien określać ich nazwy, teren działania, siedziby, zakres uprawnień, zasady tworzenia, znoszenia i przekształcania tych jednostek, ich organy, zakres kompetencji, tryb podejmowania decyzji, sposób powoływania i odwoływania tych organów, sposób reprezentowania na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także przeznaczenie majątku pozostałego po zakończeniu likwidacji osoby prawnej kościoła lub innego związku wyznaniowego²².

Zgodnie z art. 34 ust. 1 u.g.s.w., organ rejestrowy wydaje, w terminie do trzech miesięcy od zgłoszenia deklaracji, decyzję o wpisie do rejestru, chyba że:

— organ rejestrowy w trakcie postępowania w sprawie wpisu do rejestru stwierdzi braki lub uchybienia w treści wniosku, w zakresie określonym w art. 32, a braki te nie zostaną uzupełnione w dwumiesięcznym terminie (art. 33 ust. 2 u.g.s.w.),

— wniosek zawiera postanowienia pozostające w sprzeczności z przepisami ustaw chroniącymi bezpieczeństwo i porządek publiczny, zdrowie, moralność

¹⁷ Tak art. 34 ust. 1 i 2 u.g.s.w. trafnie zwraca na to uwagę, A. Januchowski, *Uzyskanie osobowości prawnej przez związki wyznaniowe i ich jednostki organizacyjne — zagadnienia wybrane*, „Rejent” 2009, nr 5, s. 38, dodając, że nie wystarcza sama decyzja o wpisie.

¹⁸ Na marginesie warto wskazać na obostrzenia, jakie nakłada na wnioskodawców ust. 2 art. 31 u.g.s.w., który wymaga od nich złożenia listy zawierającej między innymi ich notarialnie poświadczone podpisy, czego nie przewidują na przykład akty prawne normujące tryb zgłaszania kandydatów na radnych, posłów czy senatorów.

¹⁹ Inna sprawa, że nawet w przypadku, gdy istniał wymóg, w praktyce sprawdzenie prawdziwości złożonych oświadczeń byłoby trudne.

²⁰ M. Winiarczyk-Kossakowska, *Państwowe prawo wyznaniowe w praktyce administracyjnej*, Warszawa 1999, s. 40.

²¹ Art. 32 ust. 1 pkt 5 u.g.s.w.

²² Art. 32 ust. 3 u.g.s.w. Jednostki organizacyjne, o których mowa w tym przepisie, nabywają osobowość prawną w ten sam sposób co sam kościół czy związek wyznaniowy, czyli z chwilą wpisu do rejestru, art. 34 ust. 3 u.g.s.w.

publiczną, władzę rodzicielską albo podstawowe prawa i wolności innych osób (art. 33 ust. 3 u.g.s.w.),

— wpisu do rejestru związków wyznaniowych domaga się jednostka organizacyjna, która jest tworzona w innym celu niż religijny²³.

W opisanych wypadkach organ rejestrowy wydaje decyzję o odmowie wpisu związku wyznaniowego do rejestru, na którą służy skarga do sądu administracyjnego.

Widać więc wyraźnie, że w przypadku kościołów i związków wyznaniowych, wpisywanych do rejestru prowadzonego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji ich organizację w dużej części reguluje statut, zatwierdzany niejako przez organ rejestrowy przy wpisie do rejestru. Koncepcja taka zgodna jest z unormowaniem zawartym w art. 35 k.c., zgodnie z którym powstanie, ustrój i ustanie osób prawnych określają właściwe przepisy; w wypadkach i w zakresie w przepisach tych przewidzianych organizację i sposób działania osoby prawnej reguluje także jej statut.

Jeżeli chodzi o Kościół katolicki, to na podstawie konkordatu²⁴ możemy w jego ramach wyróżnić trzy podstawowe kategorie osób prawnych. *Primo*, jego art. 4 ust.1 stanowi, że Rzeczpospolita Polska uznaje osobowość prawną samego Kościoła katolickiego. *Secundo*, Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego (art. 4 ust. 2 zd. 1). *Tertio*, po myśli art. 4 ust. 3 analizowanej umowy międzynarodowej są to inne instytucje kościelne, które uzyskują osobowość prawną na podstawie prawa polskiego na wniosek władzy kościelnej²⁵.

Idąc dalej, według art. 5 konkordatu „Państwo zapewnia Kościołowi Katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego”. Osoby prawne Kościoła katolickiego mogą też, zgodnie z przepisami prawa polskiego, nabywać, posiadać, użytkować i zbywać mienie nieruchomości i ruchome oraz nabywać i zbywać prawa majątkowe²⁶.

Osoby prawne Kościoła katolickiego i ich organy uregulowane są przede wszystkim w rozdziale 2, czyli w art. 5–14 Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej²⁷. Zgodnie

²³ Wyr. NSA z dnia 23 stycznia 1998 r., I SA 1065/97, ONSA 1998, z. 4, poz. 135.

²⁴ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. 1998 Nr 51, poz. 318). Szerzej zob. A. Frankiewicz, *Prawne zagadnienia okoliczności podpisania i treści konkordatu z 1993 r.*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” XLII, red. B. Banaszak, Wrocław 1999, s. 109–133.

²⁵ M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 1999, s. 292 n.

²⁶ Art. 23 konkordatu.

²⁷ Dz.U. Nr 29, poz. 154 z późn. zm., dalej: u.s.p.k.k.

z art. 6 ust. 1 powołanej ustawy, osobą prawną tego Kościoła o zasięgu ogólnopolskim jest Konferencja Episkopatu Polski, której organami są (art. 6 ust. 2 i 3):

- Prezydium Konferencji Episkopatu Polski,
- Rada Główna Konferencji Episkopatu Polski,
- Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski.

Z kolei art. 7 ust. 1 i 2 oraz art. 8 ust. 1 u.s.p.k.k. wymieniają osoby prawne Kościoła katolickiego, będące jego terytorialnymi i personalnymi jednostkami organizacyjnymi²⁸. Są to między innymi:²⁹

- metropolie (metropolita),
- archidiecezje (arcybiskup archidiecezjalny lub administrator archidiecezji),
- diecezje (biskup diecezjalny lub administrator diecezji),
- parafie (proboszcz lub administrator parafii),
- Caritas Polska (dyrektor),
- ordynariat polowy (ordynariusz polowy),
- opactwa (opat lub przełożona),
- wyższe seminaria duchowne (rektor).

Dodatkowo, na mocy art. 9 ust. 1 u.s.p.k.k. osobowość prawną mają wymienione tam uczelnie, na przykład Katolicki Uniwersytet Lubelski czy Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu.

Zgodnie ze stanowiskiem niektórych przedstawicieli nauki prawa, którzy powołują się na wyrażoną w art. 33 k.c. zasadę normatywnej (formalnej) regulacji osób prawnych, osobami prawnymi na gruncie prawa polskiego są (poza Skarbem Państwa) tylko takie jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne (między innymi tzw. ustaw wyznaniowych) przyznają osobowość prawną³⁰. Nie ulega wątpliwości, że tak właśnie jest w sytuacji, gdy przepisy wprost nadają osobowość prawną danym jednostkom organizacyjnym. Natomiast w pozostałych przypadkach to prawo wewnętrzne danego kościoła lub związku wyznaniowego (na przykład prawo kanoniczne) przyznaje instytucjom kościelnym osobowość prawną, zaś przepisy prawa polskiego przewidują jedynie uznanie ich osobowości (na przykład w drodze powiadomienia właściwego organu administracji, co ma charakter deklaratoryjny, czy wskutek wydania rozporządzenia odpowiedniego ministra)³¹. Egzemplifikacją może być prałatura personalna, mająca osobo-

²⁸ Jednostki organizacyjne terytorialne to takie jednostki, do których przynależność jest związana z faktem zamieszkiwania na określonym terytorium. Natomiast członkostwo w określonej grupie wiąże członka tejże grupy z personalnymi jednostkami organizacyjnymi.

²⁹ W nawiasach podane zostały organy poszczególnych osób (por. art. 7 ust. 3 oraz art. 8 ust. 2 i 3 u.s.p.k.k.).

³⁰ Tak zwłaszcza W. Chmiel, *Obrót nieruchomościami przez parafię rzymskokatolicką*, „Rejent” 2000, nr 6, s. 15. Por. też J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 98, który podkreśla, że „warunkiem formalnym nabycia przez byt kościelny osobowości prawnej w porządku prawnym danego państwa jest jej uznanie (*recognitio*) przez państwo”.

³¹ Tak słusznie J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 103 n.

wość prawną na podstawie prawa kanonicznego, której wprowadzie nie wymienia u.s.p.k.k., a która będzie osobą prawną na gruncie prawa polskiego w myśl art. 4 ust. 2 konkordatu³². W tym zakresie następuje więc włączenie obcego porządku normatywnego (tj. prawa wewnętrznego kościoła *vel* związku wyznaniowego) do prawa polskiego na podstawie przepisów tego ostatniego³³. Może wszak mieć miejsce także sytuacja odwrotna. Na przykład, Ordynariat Polowy, jednostka organizacyjna nieznaną prawu kanonicznemu, posiada osobowość prawną na zasadzie art. 8 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k.³⁴.

3. STRUKTURA KOŚCIELNYCH OSÓB PRAWNYCH I KWESTIA ICH REPREZENTACJI

Polskie prawo cywilne respektuje strukturę kościelnych osób prawnych (a w szczególności sposób ich reprezentacji), wynikającą z prawa wewnętrznego danego kościoła/związku wyznaniowego³⁵. W sądownictwie³⁶ i doktrynie zwrócono bowiem uwagę na fakt, że sposób reprezentacji kościelnych osób prawnych w obrocie cywilnoprawnym określa prawo polskie. To zaś odsyła do norm wewnętrznych poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych. Pogląd taki oparty jest na treści przepisu art. 28 ust. 2 u.g.s.w.³⁷, który stanowi, że organy kościelnych osób prawnych, zakres ich kompetencji, sposób powoływania i reprezentacji określa prawo wewnętrzne danego kościoła lub związku wyznaniowego, czyli „statuty”³⁸. Tezę tę wzmacnia także przywołany już art. 35 k.c. w zw. z art. 28 ust. 2 u.g.s.w.

³² *Passim*.

³³ Wydaje się, że w tym wypadku widoczna jest analogia do sytuacji, gdy prawo (przez konstrukcję tzw. klauzul generalnych) odwołuje się do pewnych pozaprawnych systemów ocen, wartości czy norm, na przykład zasad współżycia społecznego czy „ustalonych zwyczajów” (por. art. 5, 56, 65 k.c.), co umożliwia (lub nakazuje) uwzględnianie owych ocen (wartości, norm) przez organ przy stosowaniu prawa; w tym zakresie por. Z. Radwański, M. Zieliński, *Uwagi de lege ferenda o klauzulach generalnych w prawie prywatnym*, „Przegląd Legislacyjny” 2001, nr 2. Zob. też R. Sobański, *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, PiP 1999, z. 6, s. 11–13.

³⁴ R. Szytk, *Kościoły i związki wyznaniowe jako podmioty prawa*, „Rejent” 1991, nr 1, s. 77–78.

³⁵ Na przykład z kodeksu prawa kanonicznego (*Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP II promulgatus*), ogłoszonego dnia 25 stycznia 1983 r. dekretem *Sacrae disciplinae leges*, promulgowanego w *Acta Apostolicae Sedis*, vol. LXXV, Pars II, Pallotinum 1984, obowiązującego od pierwszego dnia adwentu 1983 r., tj. od dnia 27 listopada 1983 r., dalej: k.p.k.

³⁶ Zob. w szczególności wyrok SN z dnia 24 marca 2004 r. (IV CK 108/03; OSP 2005, nr 4, poz. 65) z aprobowaną glosą B. Rakoczego, „Rejent” 2005, nr 11, s. 131–144.

³⁷ W stosunku do Kościoła katolickiego dodatkową podstawę stanowią art. 5 konkordatu oraz art. 2 u.s.p.k.k., zgodnie z którym Kościół ten „rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami”.

³⁸ Statutem osób prawnych Kościoła katolickiego będą w szczególności przepisy kodeksu prawa kanonicznego.

Na przykład, na mocy postanowień kan. 532 k.p.k., przy dokonywaniu czynności prawnych, parafię reprezentuje proboszcz. Norma zawarta w tym przepisie odsyła także między innymi do kan. 1281 § 1 k.p.k., wedle którego „Przy zachowaniu przepisów statutów, zarządcy³⁹ nieważnie wykonują czynności (oznacza to po prostu, że czynności te są nieważne — przyp. M.P. i M.T.), które przekraczają granice i sposób zwyczajnego zarządzania, jeśli nie uzyskali wcześniej pisemnego upoważnienia od ordynariusza”. Z kolei „władza rządzenia jest zwyczajna, jeśli na mocy samego prawa łączy się z jakimś urzędem”⁴⁰. Należy też pamiętać, że po myśli kan. 1291, dla dokonania ważnej alienacji⁴¹ dóbr stanowiących prawnie stały nabyty majątek publicznej osoby prawnej, których wartość przekracza określoną w prawie sumę, wymagane jest zezwolenie kompetentnej władzy kościelnej⁴². Prawo kanoniczne wyodrębnia także tzw. największe sumy (por. kan. 1292 § 2 k.p.k.). W przypadku więc, gdy „chodzi o rzeczy, których wartość przekracza najwyższą sumę, lub chodzi o rzeczy darowane Kościołowi na podstawie ślubu, a także o rzeczy kosztowne z racji artystycznych lub historycznych, do ważności alienacji potrzebne jest ponadto zezwolenie Stolicy Świętej”.

Jak więc widać na przykładzie prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego, statuty kościelnych osób prawnych w sposób bardzo dokładny (by nie powiedzieć, że skomplikowany) regulują kwestię dokonywania czynności prawnych w ich imieniu.

Dla podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej przez kościelne osoby prawne duże znaczenie mają także przepisy kan. 285 § 4 i 286 k.p.k. Zgodnie z pierwszym z nich, duchownym nie wolno, bez uzyskania zezwolenia własnego ordynariusza, podejmować zarządu dóbr należących do świeckich albo świeckich urzędów, z którymi łączy się obowiązek składania rachunków; nie wolno im również ręczyć, nawet własnym majątkiem, bez porozumienia się ze swoim ordynariuszem; powinni też się powstrzymać od podpisywania weksli, przez które przyjmuje się obowiązek wypłacenia pieniędzy, bez żadnego rozstrzygnięcia sprawy. Natomiast kan. 286 k.p.k. zabrania duchownym uprawiania handlu lub transakcji „osobiście lub przez innych, czy to na własną, czy na korzyść innych, chyba że za zgodą legalnej władzy kościelnej”. Przywołane normy odnoszą się wprawdzie do osób fizycznych (duchownych), jednak w doktrynie nie ma wąt-

³⁹ Czyli na przykład przywołani proboszczowie.

⁴⁰ 131 § 1 k.p.k. *in principio*.

⁴¹ Definicję alienacji konstruuje doktryna prawa kanonicznego; „Alienacją w znaczeniu ścisłym jest przeniesienie prawa własności na inną osobę kościelną czy świecką, np. przez sprzedaż, zamianę, darowiznę; w znaczeniu szerszym — takie przeniesienie jakiegoś prawa rzeczowego na inną osobę, w wyniku którego sytuacja majątkowa osoby kościelnej uległa pogorszeniu, np. przez dzierżawę, zastaw, hipotekę, pożyczkę”, tak W. Wójcik w: W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV, Lublin 1987, s. 86.

⁴² Zob. także kan. 638 § 3 k.p.k.

pliwości, że należy je także, używając wniosku *argumentum a maiori ad minus*, stosować w stosunku do osób prawnych Kościoła katolickiego⁴³.

Odnosnie do bytu kościelnych osób prawnych Kościoła katolickiego warto też zwrócić uwagę na treść kan. 120 § 1 zd. 2 k.p.k., zgodnie z którym istnieją one jeszcze przez 100 lat od chwili, kiedy przestały działać.

Powstaje wszakże pytanie — jakie skutki dla obrotu cywilnoprawnego wywołuje naruszenie przez kościelną osobę prawną prawa wyznaniowego swego kościoła/związku wyznaniowego: czy jest to nieważność czynności, czy też może inny skutek (na przykład bezskuteczność)? Poszukując odpowiedzi, stwierdzić należy, że poruszony problem początkowo był jednolicie postrzegany w orzecznictwie SN. W wyroku z dnia 27 lipca 2000 r. (IV CKN 88/2000)⁴⁴ Sąd ten orzekł, że zawarcie umowy kredytu przez parafię Kościoła katolickiego bez zezwolenia właściwego biskupa diecezjalnego jest sprzeczne z prawem wyznaniowym i prowadzi do nieważności czynności prawnej. W podobnym duchu wypowiedział się SN w wyroku z dnia 24 marca 2004 r. (IV CK 108/03)⁴⁵, w którym stwierdzono, że u.s.p.k.k. uznała kompetencję proboszczów do reprezentowania parafii w stosunkach majątkowych z osobami trzecimi w sposób i na zasadach określonych w k.p.k.⁴⁶ Oba orzeczenia opierały się na założeniu, że konsekwencje przekroczenia przez kościelną osobę prawną przepisów prawa wewnętrznego danego kościoła lub związku wyznaniowego należy rozpatrywać w kontekście art. 39 k.c. Pogląd taki został częściowo zaaprobowany w doktrynie⁴⁷.

Powyższa linia orzecnicza SN uległa ostatnio zmianie. W dniu 19 grudnia 2008 r. SN podjął uchwałę o następującej treści: „Sprzedaż nieruchomości przez

⁴³ B. Rakoczy, *Zdolność upadłościowa kościelnych osób prawnych*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 3, s. 87.

⁴⁴ OSP 2003, nr 9, poz. 115 z glosą aprobowaną B. Rakoczego. Zob. też glosy krytyczne do tego orzeczenia G. Radeckiego, OSP 2004, nr 5, poz. 58, i M. Jasiakiewicza, „Rejent” 2005, nr 1, s. 122–137. Podobnie wyrok SN z dnia 12 marca 1997 r., II CKN 24/97, niepubl.

⁴⁵ OSNC 2005, nr 4, poz. 65.

⁴⁶ Pkt 2 tezy tego orzeczenia stanowił ponadto, że „ważność dokonanych przez proboszcza czynności przekraczających granice zwyczajnego zarządzania, określonych w statucie albo stosownym akcie biskupa diecezjalnego, zależy od uprzedniego pisemnego upoważnienia ordynariusza, a czynności o charakterze alienacji dóbr — od zezwolenia władzy określonej w Kan. 1292 kodeksu prawa kanonicznego”. Podobnie SN w wyroku z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 480/04, niepubl., oraz w wyroku z dnia 17 lutego 2005 r., IV CK 582/04, niepubl., w których jednak zwrócono uwagę, że nieistnienie w pewnym czasie dotyczącego danej parafii statutu lub aktu biskupa określającego czynności przekraczające granice i sposób zwyczajnego zarządzania, połączone z brakiem uchwały Konferencji Episkopatu, musi się łączyć z posiadaniem przez proboszcza w tym czasie kompetencji do reprezentowania parafii w zakresie wszystkich czynności bez żadnych ograniczeń.

⁴⁷ W. Chmiel, *Obrót nieruchomościami...*, s. 23; R. Szytk, *Nabywanie i zbywanie nieruchomości przez kościelne osoby prawne*, „Rejent” 2005, nr 6, s. 27–30; *idem*, *Kościół i związki wyznaniowe...*, s. 63–65. Inaczej K. Dembski, *Osobowość prawna Kościoła katolickiego w PRL*, RPEiS 1981, nr 3, s. 5 n., oraz G. Radecki, *Organy osób prawnych Kościoła katolickiego*, „Rejent” 2003, nr 7–8, s. 144–155, zdaniem których niedochowanie wymogów prawa wewnętrznego nie ma znaczenia na gruncie prawa cywilnego. Por. też glosy powołane w przypisie 44.

kościelną osobę prawną osobie świeckiej, bez wymaganego w prawie kanonicznym zezwolenia właściwej władzy kościelnej, stanowi czynność prawną niezupełną (art. 63 k.c.)⁴⁸. W obszernym uzasadnieniu SN przedstawił argumentację przemawiającą za przyjęciem tezy, że skutkiem naruszenia, określonego w prawie wewnętrznym danego kościoła lub związku wyznaniowego, wymogu uzyskania zezwolenia właściwej władzy kościelnej na dokonanie określonej czynności prawnej, nie jest nieważność podejmowanej czynności, lecz czynność taka powinna być uznana za niezupełną (tzw. „czynność prawną kulejącą”, *negotium claudicans*). Może więc ona zostać potwierdzona przez właściwy podmiot.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że kościelne osoby prawne zgodnie ze swym prawem wewnętrznym są podmiotami praw i obowiązków, które odpowiadają ich charakterowi. Podstawową cechą osoby prawnej na gruncie k.c. jest to, że jako jednostka organizacyjna, na podstawie przepisów ustawy, została wyposażona w zdolność prawną, a co za tym idzie, może być podmiotem stosunków cywilnoprawnych. Czy jednak, pomimo tak licznych podobieństw do państwowych osób prawnych, kościelne osoby prawne mogą być uznane za przedsiębiorców?

4. KOŚCIELNE OSOBY PRAWNE JAKO PRZEDSIĘBIORCY

Zastanawiając się nad kwestią, czy kościelna osoba prawna może być przedsiębiorcą, należy wziąć pod uwagę zarówno przepisy prawa polskiego, jak i prawa kanonicznego.

Ogólną podstawę dla możliwości prowadzenia działalności gospodarczej przez kościelne osoby prawne stanowią przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Formułują one zasadę równości wobec prawa (art. 32)⁴⁹ i zasadę równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych (art. 25 ust. 1), a zwłaszcza zasadę wolności gospodarczej (art. 20 i 22 w zw. z art. 31)⁵⁰. Taką ogólną podstawę stanowią również przepisy art. 43¹ k.c. oraz art. 4 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej.

Podstawa szczegółowa jest zaś zawarta w ustawach, regulujących stosunek państwa polskiego do poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych⁵¹.

⁴⁸ Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08; OSNC 2009, nr 7–8, poz. 115. Por. też glosy do tej uchwały J. Kuźmickiej-Sulikowskiej i P. Machnikowskiego, OSP 2010, nr 2, A. Januchowskiego, OSP 2010, nr 2, oraz M. Pietraszewskiego, „Rejent” 2010, nr 3.

⁴⁹ Szerzej R.W. Kaszubski, A. Koniewicz, *Zasady działalności gospodarczej w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Głosa” 2000, nr 7, s. 7 n.

⁵⁰ R. Skubisz, M. Trzebiatowski, *Kościelne osoby prawne...*, s. 8.

⁵¹ *Ibidem*, s. 8 n.; ustawy regulujące stosunek Państwa do poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych nazywać będziemy skrótowo w dalszych rozważaniach „ustawami wyznaniowymi”.

Na przykład, w przypadku Kościoła katolickiego będą to przepisy art. 40 pkt 5–7 oraz art. 55 ust. 2 i 3 u.s.p.k.k. Gdy chodzi o Kościół ewangelicko-augsburski, wspomnianą szczegółową podstawę tworzy art. 34 ust. 3 i ust. 5 pkt 1 Ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁵². Z kolei art. 40 ust. 3 Ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego⁵³ stanowi taką podstawę w stosunku do tego Kościoła⁵⁴. Należy mieć też na względzie art. 13 ust. 1 i ust. 5 u.g.s.w.

Analizowane przepisy ustaw wyznaniowych łączy jedno — tylko w sposób pośredni odnoszą się one do działalności gospodarczej kościelnych osób prawnych (dotyczą takiej działalności)⁵⁵, natomiast żadna z norm wprost nie upoważnia tych osób do podejmowania takiej działalności. Nie mogłyby to jednak w żadnym razie prowadzić do wniosku, że podejmowanie (i wykonywanie) działalności gospodarczej przez kościelne osoby prawne nie jest dopuszczalne. Jak już zostało bowiem wskazane, ogólnej podstawy do uzyskania statusu przedsiębiorcy przez kościelne osoby prawne należy poszukiwać w przepisach, które regulują działalność gospodarczą, a nie w normach zawartych w ustawach wyznaniowych.

Zgodnie z art. 22 Konstytucji RP ograniczenie wolności działalności gospodarczej jest dopuszczalne tylko na podstawie ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny. Generalnie więc, jeśli przepisy rangi ustawowej nie zawierają ograniczeń w podejmowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej, dokonywanych według kryterium „ważnego interesu publicznego”, każdy podmiot może

⁵² Dz.U. Nr 73, poz. 323 z późn. zm.

⁵³ Dz.U. Nr 66, poz. 287 z późn. zm.

⁵⁴ Por. także art. 19 ust. 3 i 5 pkt 1 Ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 73, poz. 324 z późn. zm.), art. 22 ust. 2 pkt 4–5 oraz 29 ust. 2 i ust. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 479 z późn. zm.), art. 24 pkt 4–5 oraz 33 ust. 2 i ust. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijańskich Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 480 z późn. zm.), art. 22 pkt 5–6 oraz art. 28 ust. 2 i ust. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 481 z późn. zm.), art. 27 ust. 2 i ust. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 482 z późn. zm.), art. 24 ust. 2 i ust. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 41, poz. 252 z późn. zm.), art. 26 ust. 2 i ust. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 41, poz. 253 z późn. zm.), art. 29 ust. 2 i ust. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 41, poz. 254 z późn. zm.), art. 25 ust. 2 i ust. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 41, poz. 251 z późn. zm.).

⁵⁵ Mówiąc na przykład o tym, że środki na działalność charytatywną pochodzą z działalności gospodarczej, czy też regulując kwestię opodatkowania przychodów z działalności gospodarczej kościelnych osób prawnych.

potencjalnie stać się przedsiębiorcą. W świetle tego przepisu nie ulega wątpliwości, że także kościelne osoby prawne mogą zajmować się prowadzeniem działalności gospodarczej i uzyskać status przedsiębiorcy⁵⁶.

Idąc dalej, w myśl art. 43¹ k.c. „Przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33¹ § 1, prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową”. Przepis ten powoduje liczne rozbieżności interpretacyjne w nauce prawa cywilnego⁵⁷. Nie ulega wątpliwości to, że działalność ma być wykonywana we własnym imieniu⁵⁸ oraz że przedsiębiorcami mogą stać się podmioty posiadające zdolność prawną, czyli osoby⁵⁹ — fizyczne, prawne oraz tak zwane osoby ustawowe⁶⁰. Niektórzy przedstawiciele doktryny rozszerzają analizowaną definicję o dodatkowe elementy, takie jak nastawienie na zysk (zarobkowość)⁶¹, zorganizowanie⁶² i ciągłość⁶³. Ponadto, według przeważającego stanowiska, status przedsiębiorcy na gruncie k.c. uzyskuje się niezależnie od obowiązku dopełnienia różnych formalności⁶⁴.

Z kolei zgodnie z art. 4 ust. 1 u.sw.gosp. przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną — wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą. Do pełnego i prawidłowego zrekonstruowania definicji przedsiębiorcy na gruncie u.sw.gosp. niezbędne jest

⁵⁶ B. Rakoczy, *Zdolność upadłościowa...*, s. 86.

⁵⁷ Por. zwłaszcza Z. Radwański, *Podmioty prawa cywilnego w świetle zmian kodeksu cywilnego przeprowadzonych ustawą z dnia 14 lutego 2003 r.*, PS 2003, nr 7–8; A.W. Wiśniewski, *Stan prawa prywatnego gospodarczego a optymalna wizja kodeksu cywilnego — zagadnienia podmiotowe*, dodatek do PPH 2008, nr 6.

⁵⁸ Niekoniecznie zaś na własny rachunek, na przykład działalność maklera, komisanta lub agenta.

⁵⁹ J. Frąckowiak, *Instytucje prawa handlowego w kodeksie cywilnym*, „Rejent” 2003, nr 6, s. 24 i 32 n.

⁶⁰ Czyli jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną; *ibidem*, s. 29; tam też trafna krytyka autora odnośnie do innych propozycji nazewnictwa tych jednostek, jak „ułamna” czy „niepełna osoba prawna”; zob. też J. Frąckowiak, *Ochrona dóbr osobistych jednostek organizacyjnych niebędących osobami*, [w:] *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, Warszawa 2007, s. 66; *idem*, [w:] *System Prawa...*, s. 1019 i 1091–1093, a także uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego-Izba Cywilna z dnia 21 grudnia 2007 r. (III CZP 65/07; Biuletyn SN 2007, nr 12).

⁶¹ Zob. A. Szajkowski, *Komentarz do Kodeksu handlowego*, Warszawa 1994, s. 986; M. Szydło, *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim*, PS 2002, nr 7–8, s. 91; M.A. Waligórski, *Nowe prawo działalności gospodarczej*, Poznań 2001, s. 88, a także uchwała SN z 30 listopada 1992 r., III CZP 134/92, OSNC 1993, nr 5, poz. 79.

⁶² Co do interpretacji tego elementu działalności gospodarczej w doktrynie por. w szczególności J. Frąckowiak, [w:] *System Prawa...*, s. 1105–1106, oraz M. Szydło, *op. cit.*, s. 86.

⁶³ Tę cechę bardzo dobrze omawiają m.in. J. Frąckowiak [w:] *System Prawa...*, s. 1105 n.; W.J. Katner, *Prawo działalności gospodarczej. Komentarz. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, Warszawa 2003, s. 23; J. Odachowski, *Ciągłość działalności gospodarczej*, „Głosa” 2003, nr 10, s. 30 n.

⁶⁴ Na przykład niezależnie od wpisu do rejestru czy ewidencji; A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2006, s. 19; W. Popiołek, *Kodeks cywilny. Suplement*, Warszawa 2003, s. 7. Kodeks cywilny zawiera zatem materialnoprawną, a nie formalną definicję przedsiębiorcy.

zatem sięgnięcie do jej art. 2, zawierającego wyjaśnienie pojęcia „działalność gospodarcza”⁶⁵. I tak, jest nią „zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalnin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły”. Nie można też pominąć wyłączenia zawartego w art. 3 u.sw.gosp., wedle którego nie stosuje się jej przepisów do działalności tzw. rolników indywidualnych⁶⁶. Za przedsiębiorców, zgodnie z art. 4 ust. 2 u.sw.gosp., uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej.

Obie definicje przedsiębiorcy (z k.c. i z u.sw.gosp.), pomimo dzielących ich (w sumie niewielkich) różnic, mają wspólną cechę — kreują pojęcie przedsiębiorcy według dwóch kryteriów — podmiotowe i przedmiotowe. Zgodnie z tym pierwszym, przedsiębiorcą jest podmiot, który posiada przymiot zdolności prawnej. A więc, inaczej mówiąc, przedsiębiorcą jest osoba⁶⁷. Natomiast w świetle drugiego z kryteriów — przedmiotowego, przedsiębiorcą jest osoba wykonująca działalność gospodarczą⁶⁸.

Tym samym, również na podstawie wyżej wymienionych przepisów nie sposób *a priori* odmówić kościelnej osobie prawnej statusu przedsiębiorcy. Osoby te mogą uzyskać taki status, jeżeli podejmują działalność gospodarczą. Uprawnienie do podejmowania tej działalności przysługuje kościelnym osobom prawnym w zakresie wszelkich właściwych dla nich dziedzin działalności, bez żadnych wyłączeń i ograniczeń przedmiotowych⁶⁹.

Tezę tę wspiera także analiza Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 lipca 1999 r. w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia i aktualizacji rejestru podmiotów gospodarki narodowej, w tym wzorów wniosków, ankiet i zaświadczeń, oraz szczegółowych warunków i trybu współdziałania służb statystyki publicznej z innymi organami prowadzącymi urzędowe rejestry i systemy informacyjne administracji publicznej⁷⁰. Przepisy § 8 pkt 20 i 21 przywołanego aktu prawnego stanowią, że podmiotami gospodarki narodowej są także Kościół katolicki⁷¹ oraz

⁶⁵ Zob. też J. Okolski, D. Wajda, [w:] *Prawo handlowe*, red. J. Okolski, Warszawa 2008, s. 52–54, oraz C. Kosikowski, *Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 30–39.

⁶⁶ Przepis ten brzmi: „Przepisów ustawy nie stosuje się do działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego, a także wynajmowania przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów”.

⁶⁷ Zob. J. Frąckowiak, *Instytucje...*, s. 24 i 32–34.

⁶⁸ Pomijamy w tym miejscu kontrowersje związane z faktem, że ustawodawca w art. 43¹ k.c. wyróżnił działalność gospodarczą obok zawodowej, podczas gdy w art. 2 u.sw.gosp. działalność zawodowa zawiera się w gospodarczej.

⁶⁹ R. Skubisz, M. Trzebiatowski, *Kościelne osoby prawne...*, s. 10.

⁷⁰ Dz.U. Nr 69, poz. 763 z późn. zm.

⁷¹ Kod 50 w krajowym rejestrze urzędowym podmiotów gospodarki narodowej (czyli tzw. REGON).

inne kościoły i związki wyznaniowe⁷². Ponadto, pkt 1 i 2 ust. 2 § 10 wskazują, jak ustalać rodzaj przeważającej działalności kościelnych osób prawnych⁷³. Zgodnie więc z przepisami regulującymi statystykę publiczną, kościelne osoby prawne uznawane są za jednostki prowadzące działalność gospodarczą⁷⁴.

Tego stwierdzenia nie zmienia okoliczność, że kościelne osoby prawne to nie są jednostki organizacyjne tworzone w celu wykonywania działalności gospodarczej. Ich podstawowym celem jest bowiem bez wątpienia aktywność na polu religijnym⁷⁵, o czym świadczą w szczególności przepisy art. 2 pkt 1 i 2a oraz 19 ust. 2 u.g.s.w.⁷⁶ Natomiast nie ma żadnych przeszkód jurydycznych, aby osoby prawne poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych podejmowały działalność gospodarczą jako działalność uboczną, z której zysk będzie przeznaczony na wsparcie celów religijno-kulturowych⁷⁷. Obserwacja dowodzi, że dzieje się tak bardzo często. Działalność gospodarcza kościelnych osób prawnych polega między innymi na wynajmie i dzierżawie nieruchomości, prowadzeniu wydawnictw, placówek oświatowych, aptek, domów rekolekcyjnych, aż po przetwórstwo czy usługi pogrzebowe.

Przepisy aktów prawnych, regulujących funkcjonowanie kościelnych osób prawnych, zawierają też szereg przepisów, odnoszących się do pewnych sfer działalności gospodarczej, które mają specyficzny charakter. Są to bowiem dziedziny, które są w pewien sposób tradycyjnie powiązane z szeroko rozumianą sferą religijną. Należy tu wymienić:

— inwestycje sakralne i inne inwestycje kościelne (art. 19 ust. 2 pkt 6 u.g.s.w., art. 41 n. u.s.p.k.k.),

— działalność w zakresie wytwórstwa i nabywania tzw. dewocjonaliów (art. 19 ust. 2 pkt 9 u.g.s.w.),

— działalność w zakresie gospodarowania cmentarzami (art. 19a u.g.s.w., art. 45 u.s.p.k.k.),

— działalność wychowawczo-edukacyjną, polegającą w szczególności na zakładaniu i prowadzeniu placówek oświatowych, opiekuńczych i wychowawczych, w tym przedszkoli oraz szkół wszystkich rodzajów, a także szkół i seminariów duchownych (art. 14 ust. 1 konkordatu, art. 21 i 22 u.g.s.w., art. 20 i 23 u.s.p.k.k.),

— działalność charytatywno-opiekuńczą, polegającą na zakładaniu i prowadzeniu odpowiednich instytucji (zakłady dla osób potrzebujących opieki, szpitale

⁷² Kod 51 w rejestrze wskazanym w przypisie powyżej.

⁷³ Która jest kodowana według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD).

⁷⁴ Por. art. 42 ust. 2 Ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz.U. Nr 88, poz. 439 z późn. zm.).

⁷⁵ Którą rozumiemy szeroko, a więc także jako działalność w sferze kulturalnej, nauczania, opiekuńczo-charytatywnej etc.

⁷⁶ Patrz też tekst Preambuły do tego aktu prawnego.

⁷⁷ R. Skubisz, M. Trzebiatowski, *Kościelne osoby prawne...*, s. 9. Zob. też B. Rakoczy, *Zdolność upadłościowa...*, s. 90.

i apteki, żłobki i schroniska dla dzieci, bursy i ochronki), organizowaniu pomocy rozmaitym osobom oraz udzielaniu pomocy w zapewnianiu wypoczynku dzieciom i młodzieży znajdującym się w potrzebie (art. 24 u.g.s.w., art. 39 u.s.p.k.k.),

— działalność wydawniczą, medialną i w zakresie zakładania i prowadzenia teatrów, kin, wytwórni filmów oraz wytwórni innych środków audiowizualnych (art. 20 konkordatu, art. 25–26 u.g.s.w., art. 46 n. u.s.p.k.k.).

Wymienione przepisy stanowią tylko potwierdzenie tezy, że kościelne osoby prawne mogą podejmować działalność gospodarczą we wskazanych dziedzinach. Widać tu jednak pewną odmiennność i specyfikę. Zgodnie z normą zawartą w przepisie art. 21a u.g.s.w., działalność służąca celom humanitarnym, charytatywno-opiekuńczym, naukowym i oświatowo-wychowawczym, podejmowana przez osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, jest zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celom i prowadzoną przez instytucje państwowe⁷⁸. A zatem inaczej niż w przypadku pozostałych podmiotów niepaństwowych, prowadzących tego typu działalność.

Należy dodatkowo zastrzec, że w przeciwieństwie do tzw. instytucji *non-profit*, jak stowarzyszenia⁷⁹, fundacje⁸⁰ czy podmioty, które uzyskały status organizacji pożytku publicznego⁸¹, zyski pochodzące z działalności gospodarczej kościelnych osób prawnych nie są ograniczone w wydatkowaniu do zaspokajania „działalności podstawowej” danego kościoła czy związku wyznaniowego, co niewątpliwie stanowi dodatkową zachętę dla tych osób do poszerzania pola swej aktywności gospodarczej⁸².

Ograniczenia w prowadzeniu działalności gospodarczej (a więc w konsekwencji w możliwości uzyskania statusu przedsiębiorcy) przez kościelne osoby prawne są nieliczne. Przede wszystkim istnieją ograniczenia mające „wymiar ogólny”⁸³ i wynikające niejako z tradycyjnej roli kościołów i związków wyznaniowych, zorientowanych zwłaszcza na aktywność w sferze duchowej, a nie materialnej. W tym kontekście warto przytoczyć przykład osób prawnych Kościoła katolickiego, którym konkordat daje wprawdzie prawo do prowadzenia działalności o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym, jednak tylko „zgodnie

⁷⁸ Norma o analogicznej treści w stosunku do Kościoła katolickiego zawarta jest w przepisie art. 22 ust. 1 konkordatu.

⁷⁹ Art. 34 Ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (tekst jedn. Dz.U. 2001 Nr 79, poz. 855 z późn. zm.), a także uchwała SN z dnia 27 lutego 1990 r. (III CZP 59/89, OSN 1990, poz. 126); zob. też A. Kidyba, *Ustawa o fundacjach. Prawo o stowarzyszeniach*, Warszawa 1997.

⁸⁰ Art. 5 ust. 5 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (tekst jedn. Dz.U. 1991 Nr 46, poz. 203). Por. też H. Cioch, *Fundacje prowadzące działalność gospodarczą*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 2, s. 75 n., oraz L. Stecki, *Fundacja. Część pierwsza*, Toruń 1996, s. 177–189.

⁸¹ Art. 20 ust. 1 pkt 2 i 3 w zw. z art. 9 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2010 Nr 234, poz. 1536).

⁸² M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 1999, s. 308.

⁸³ R. Skubisz, M. Trzebiatowski, *Kościelne osoby prawne...*, s. 11.

z ich naturą⁸⁴. Natomiast w stosunku do wszystkich kościelnych osób prawnych ogólne ograniczenie zawarte jest w art. 19 ust. 2 *in principio* u.g.s.w., wedle którego kościoły i inne związki wyznaniowe mogą podejmować pewne działania, „wypełniając funkcje religijne”.

Powyższe sformułowania przepisów ustawowych prowadzą do wniosku, że generalnie działalność gospodarcza kościelnych osób prawnych powinna być jednak podporządkowana głównej aktywności tego typu instytucji, jaką jest niewątpliwie działalność na polu religijnym. Chodzi o podporządkowanie (akcesoryjność) wyrażające się w tym, że zasadniczo zyski pochodzące z działalności gospodarczej kościelnych osób prawnych powinny wspierać osiąganie celów podstawowych, wynikających niejako „z natury” tych osób, będących przecież jednostkami organizacyjnymi poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych⁸⁵.

Na marginesie należy stwierdzić, że skoro kościelne osoby prawne mogą prowadzić działalność gospodarczą, gdyż takie możliwości wynikają zarówno z prawa kanonicznego, jak i prawa powszechnego, to spełniają także warunki do uznania ich za przedsiębiorców w rozumieniu art. 5 prawa upadłościowego⁸⁶. Wykładnia językowa prowadzi zatem do wniosku, że osobom tym przysługuje również zdolność upadłościowa. Wprawdzie zgodnie z treścią art. 59 u.g.s.w. w razie zniesienia kościelnej osoby prawnej, jej majątek przechodzi na nadrzędną kościelną osobę prawną, a jeżeli taka osoba nie istnieje lub nie działa w Polsce, majątek ten przechodzi na Konferencję Episkopatu Polski lub Konferencję Wyższych Przełożonych Zakonnych. To jednak nie wpływa na fakt, że celem postępowania upadłościowego nie jest doprowadzenie do ustania podmiotowości prawnej upadłego, lecz zaspokojenie wszystkich jego wierzycieli w sposób generalny i w miarę możliwości równomierny. Ogłoszenie upadłości kościelnej osoby prawnej ma umożliwić zaspokojenie wierzytelności wszystkich jej wierzycieli, co oczywiście nie wyklucza możliwości zniesienia kościelnej osoby prawnej w trybie art. 59 u.g.s.w., przy czym zniesienie to uzależnione będzie wówczas od decyzji właściwego organu władzy kościelnej⁸⁷.

5. WPIS DO REJESTRU

Rejestracja wszelkich osób prawnych ma zasadnicze znaczenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego. Pozwala na kontrolę sądu rejestrowego w trakcie po-

⁸⁴ Art. 21 ust. 1 zd. 1 konkordatu. Por. też art. 38 ust. 1 u.s.p.k.k., gdzie mowa jest o uprawnieniu do prowadzenia działalności charytatywno-opiekuńczej „właściwej” dla danej osoby prawnej.

⁸⁵ R. Skubisz, M. Trzebiatowski, *Kościelne osoby prawne...*, s. 12.

⁸⁶ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (tekst jedn. Dz.U. 2009 Nr 175, poz. 1361 z późn. zm).

⁸⁷ Więcej na temat upadłości kościelnych osób prawnych B. Rakoczy, *Zdolność upadłościowa...*, s. 83–92.

stępowania rejestrowego oraz w okresie późniejszym, czy osoba prawna działa zgodnie z obowiązującym prawem.

Uczestnikom obrotu natomiast umożliwia uzyskanie informacji o najważniejszych danych dotyczących osoby prawnej, między innymi o tym, kto jest upoważniony do jej reprezentowania, w tym zwłaszcza do zaciągania zobowiązań w jej imieniu. Jest to szczególnie istotne ze względu na fakt, że czynność prawna dokonana z podmiotem nieupoważnionym, zwalnia z odpowiedzialności prawnej osobę prawną, w której imieniu czynność prawna została rzekomo zdziałana (art. 39 k.c.).

W świetle prawa, określającego zasady funkcjonowania Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasady podejmowania działalności gospodarczej, osoby prawne tego Kościoła zasadniczo nie mają obowiązku wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego ani w związku z powstaniem i uzyskaniem osobowości prawnej, ani w związku z podjęciem działalności gospodarczej.

Spośród osób prawnych Kościoła katolickiego wpis obejmuje wyłącznie te z nich, które uzyskują osobowość prawną na podstawie prawa polskiego. Jedynie w przypadku tej kategorii osób prawnych istnieje zależność między nabyciem tej osobowości, czy podjęciem działalności gospodarczej, a wpisem do rejestru. O takiej zależności rozstrzygają przepisy art. 3 i 49–50 ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym⁸⁸. Na mocy wspomnianych przepisów wpis do rejestru jest warunkiem prawnym uzyskania osobowości prawnej wyłącznie przez te jednostki organizacyjne, które podlegają przepisom prawa o stowarzyszeniach lub ustawy o fundacjach. Są one wówczas wpisywane — jako kościelne osoby prawne (w formie stowarzyszeń lub fundacji) — do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji i publicznych zakładów opieki zdrowotnej, a także — jako podmioty podejmujące i wykonujące działalność gospodarczą (przedsiębiorcy) — do rejestru przedsiębiorców⁸⁹.

6. UWAGI NA TLE PROJEKTU KSIĘGI PIERWSZEJ NOWEGO KODEKSU CYWILNEGO

Zawarte wyżej rozważania w dużej mierze zachowują swoją aktualność także w odniesieniu do propozycji uregulowania bytu osób prawnych oraz statusu przedsiębiorcy w projekcie księgi pierwszej n.k.c.

Jak widać wyraźnie, kościelne osoby prawne uregulowane są przede wszystkim w ustawach pozakodeksowych, stąd też ewentualne uchwalenie n.k.c. tylko w niewielkim stopniu wywrze wpływ na funkcjonowanie tych osób. Nieco odmiennie sytuacja przedstawia się w wypadku podejmowania przez jednostki organizacyjne kościołów i związków wyznaniowych działalności gospodarczej

⁸⁸ Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn. Dz.U. 2007 Nr 168, poz. 1186 z późn. zm.).

⁸⁹ R. Skubisz, M. Trzebiatowski, *Kościelne osoby...*, s. 14–21.

i uzyskiwania przez nie statusu przedsiębiorcy, ponieważ w tym zakresie projekt wprowadza pewne modyfikacje w porównaniu do aktualnego stanu prawnego.

Kwestię osób prawnych projekt reguluje w dziale II tytułu, w artykułach od 43 do 54. Zgodnie z art. 43 zd. 1 projektu „Osobą prawną jest zarówno jednostka organizacyjna, którą ustawa wprost uznaje za osobę prawną, jak i taka, której ustawa przyznaje zdolność prawną”. „Powstanie, ustrój i ustanie osoby prawnej określają odrębne przepisy. W przypadkach i w zakresie przewidzianym w tych przepisach organizację i sposób działania osoby prawnej reguluje także oparty na nich statut” (art. 44 projektu). Przytoczone przepisy projektu stanowią odpowiedniki odpowiednio art. 33 i 35 obowiązującego k.c. Oznacza to utrzymanie w polskim prawie normatywnej (formalnej) metody regulacji osobowości prawnej. Podkreślają to projektodawcy, pisząc w uzasadnieniu projektu, iż przyjęcie stanowiska, zgodnie z którym osobami prawnymi są także takie jednostki organizacyjne, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, „nie oznacza odejścia od obowiązującego w prawie polskim systemu normatywnego wyznaczania kręgu osób prawnych. Nadal będzie obowiązywała zasada, że istnieją tylko takie typy osób prawnych, jakie przewiduje ustawodawca”⁹⁰.

Projekt utrzymuje również tzw. teorię organów osób prawnych, stanowiąc w art. 48 (odpowiedniku art. 38 k.c.), że „Osoba prawna działa przez swoje organy, w sposób przewidziany w ustawie i w wydanym na jej podstawie statucie. Jeżeli odrębne przepisy przewidują inny sposób działania osoby prawnej niż przez jej organy, do oceny tego działania stosuje się przepisy dotyczące działania organu”.

Twórcy projektu zrezygnowali z wprowadzania pojęcia „osób prawnych prawa publicznego”, uznając, że na tle polskiego systemu prawa nie istnieją podstawy do określenia odrębnego reżimu prawnego dla podmiotów należących do tej kategorii. Jednym z argumentów przeciwko dychotomii osób prawnych był fakt, że samo przeciwstawienie publicznych osób prawnych osobom prawa prywatnego nie mogłoby zostać uznane za wystarczające.

Zdaniem autorów projektu, dostrzegając odmienną naturę kościelnych osób prawnych, w ślad za wspomnianym podziałem powinno iść także ich wyróżnienie. Tym samym, także na gruncie projektu, kościelne osoby prawne stanowią osoby zbliżone do publicznych osób prawnych, jednak brak jest podstaw, aby zaliczyć je do tej kategorii. Sposób ich tworzenia oraz fakt, że są one organizacjami autonomicznymi w stosunku do Państwa, przemawia za wyróżnieniem ich jako specjalnego typu osób prawnych⁹¹.

⁹⁰ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, *op. cit.*, s. 50.

⁹¹ Warto jednak wskazać, że niektórzy przedstawiciele doktryny zaliczają kościelne osoby prawne do kategorii osób prawnych prawa publicznego, podkreślając jednocześnie władcze uprawnień tych osób; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne, Zarys części ogólnej*, Warszawa 1998, s. 213, oraz M. Pyziak-Szafnicka, W. Robaczyński, *Elementarny kurs prawa cywilnego*, Warszawa 1999, s. 30.

Istotną zmianę jakościową, w porównaniu do obecnego stanu prawnego, wprowadza art. 51 projektu⁹². Inaczej kształtuje on skutki dokonywania czynności prawnej w imieniu osoby prawnej jako jej organ przez podmiot, który nie był organem lub przekroczył zakres umocowania. Art. 39 § 1 k.c. przewiduje w tym zakresie skutek nieważności. Przepisy §§ 1 i 3 art. 51 projektu czynią w tej sferze rozróżnienie, w zależności od tego, czy jest to umowa, czy jednostronna czynność prawna. Jeżeli chodzi o umowę, to projekt przewiduje, że będzie ona wówczas czynnością prawną niezupełną (*negotium claudicans*), co da możliwość jej ewentualnego potwierdzenia. Natomiast w myśl § 3 omawianego artykułu, jednostronna czynność prawna co do zasady będzie w takiej sytuacji nieważna, chyba że ten, komu zostało złożone oświadczenie woli, zgodził się na działanie bez umocowania. Wskazane propozycje zmian należy przyjąć z uznaniem. Słusznie bowiem podkreślają twórcy projektu, że „Przekroczenie granic kompetencji przez piastuna organu oraz działanie rzekomego organu regulowane jest w art. 39 k.c., który przewiduje sankcję bezwzględnej nieważności wszystkich czynności dokonanych przez »rzekomy organ« osoby prawnej. Wydaje się, że ta — działająca w sposób bezwzględny — sankcja jest zbyt surowa i nieadekwatna do celów, którym ma służyć. Ani ochrona pewności obrotu, ani wzgląd na interes osoby prawnej, nie wymagają stosowania sankcji nieważności”⁹³. W zamian wprowadza się więc konstrukcję bezskuteczności zawieszonej.

Bardzo dużą zmianę w zakresie dokonywania czynności prawnych przez kościelne osoby prawne przewiduje też art. 52 projektu, a zwłaszcza treść § 2. W jego świetle, jeżeli zgoda na dokonanie czynności prawnej przez osobę prawną jest wymagana wyłącznie przez statut lub inne akty o charakterze wewnętrznym (a nie przez ustawę), czynność prawna będzie ważna. Nie będzie to wykluczać odpowiedzialności osób dokonujących tę czynność wobec osoby prawnej. Zgodnie z intencją projektodawców, do „innych aktów o charakterze

⁹² Brzmi on:

§ 1. Jeżeli zawierający umowę jako organ osoby prawnej nie był organem albo działał przekraczając zakres umocowania, ważność umowy zależy od jej potwierdzenia przez osobę prawną. Druga strona może wyznaczyć termin do potwierdzenia umowy.

§ 2. W braku potwierdzenia ten, kto zawarł umowę jako organ osoby prawnej, obowiązany jest do zwrotu tego, co otrzymał od drugiej strony w wykonaniu umowy oraz do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę, nie wiedząc o braku albo przekroczeniu umocowania.

§ 3. Jeżeli dokonujący jednostronnej czynności prawnej jako organ osoby prawnej nie był jej organem, działał bez umocowania albo z przekroczeniem jego zakresu, czynność jest nieważna. Jeżeli jednak ten, komu zostało złożone oświadczenie woli, zgodził się na działanie bez umocowania, stosuje się § 1 i 2.

§ 4. Ten, kto zawarł umowę działając za nieistniejącą osobę prawną obowiązany jest do zwrotu tego, co otrzymał od drugiej strony w wykonaniu umowy oraz do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę nie wiedząc o nieistnieniu osoby prawnej.

⁹³ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, *op. cit.*, s. 56.

wewnętrzny⁹⁴ należy zaliczyć także prawo wewnętrzne kościołów i związków wyznaniowych⁹⁴. Twórcy projektu omawianą zmianę uzasadniają między innymi problemami, jakie wyłoniły się na tle występowania kościelnych osób prawnych w obrocie cywilnoprawnym⁹⁵. Choć w dużym zakresie argumenty członków Komisji Kodyfikacyjnej straciły na aktualności⁹⁶, generalnie proponowaną regulację należy ocenić pozytywnie, ponieważ rozwiewa ona liczne wątpliwości, jakie dotychczas pojawiały się na tym tle zarówno w nauce prawa, jak i w praktyce jego stosowania.

Natomiast w dziale II tytułu III omawianego projektu zawarte są przepisy, mające regulować sytuację prawną podmiotu zajmującego się prowadzeniem na gruncie prawa prywatnego działalności profesjonalnej. Nie wdając się w szczegółową ocenę całej proponowanej regulacji, albowiem wykraczałoby to poza zakres niniejszego opracowania, stwierdzić wypada, że w art. 57 projektu zawarta jest nowa, poprawiona definicja przedsiębiorcy, uwzględniająca uwagi doktryny w tym przedmiocie. Zgodnie z § 1 art. 57 „Przedsiębiorcą jest osoba prawna albo fizyczna, która prowadzi na własne ryzyko działalność gospodarczą w sposób trwale zorganizowany. Domniemywa się, że działalność gospodarcza osoby prawnej jest trwale zorganizowana”. § 2 zaś brzmi: „Działalnością gospodarczą jest stała działalność zarobkowa lub mająca inny cel gospodarczy, a także samodzielna działalność zawodowa”. Projekt sanuje więc brak w obecnie obowiązującym k.c. definicji działalności gospodarczej.

Do kościelnych osób prawnych nie będą miały zastosowania przepisy art. 59 projektu, dotyczące drobnego przedsiębiorcy, ponieważ w myśl jego § 1, pod pojęciem drobnego przedsiębiorcy podpadają będą wyłącznie osoby fizyczne, a wyłączone z jego zakresu będą jednostki organizacyjne. Projektodawcy zmierzają bowiem do podkreślenia, że działalnością gospodarczą nie powinna być działalność, która ma charakter dorywczy⁹⁷.

Pewne wątpliwości budzi natomiast art. 63 projektu, stanowiący, że „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, przedsiębiorca osiągający przychody z prowadzenia działalności gospodarczej przekraczające wartość określoną w art. 59 § 1, podlega wpisowi do rejestru przedsiębiorców”. W przypadku kościelnych osób prawnych może to rodzić pewne komplikacje interpretacyjne. Jak wskazano wyżej — co do zasady nie podlegają one wpisowi do rejestru przedsiębiorców KRS. Także w świetle art. 57 projektu, który (słusznie) utrzymuje materialnoprawną definicję przedsiębiorcy, oderwaną od wpisu do rejestru (kryterium formalnoprawne), wedle której przedsiębiorcą zostaje się po spełnieniu określonych przez ustawę prze-

⁹⁴ *Ibidem*, s. 58.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 57 n.

⁹⁶ Zwłaszcza wskutek wydania przez SN omówionej wyżej uchwały z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 115.

⁹⁷ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, *op. cit.*, s. 66.

ślanek, kościelna osoba prawna będzie przedsiębiorcą, jeżeli podejmie działalność gospodarczą na własne ryzyko⁹⁸.

W tym stanie rzeczy dyskusyjne jest, czy art. 63 projektu będzie miał zastosowanie także do tych kościelnych osób prawnych, które będąc przedsiębiorcami, osiągną przychody z prowadzenia działalności gospodarczej, które przekroczą wartość powodującą, zgodnie z przepisami o rachunkowości, obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych. Wydaje się, że w odniesieniu do kościelnych osób prawnych wymóg wpisywania ich do rejestru przedsiębiorców po przekroczeniu określonego progu przychodów jest zbyt rygorystyczny. W związku z tym postulować należy wprowadzenie przepisu⁹⁹, który w sposób wyraźny zawierać będzie wyłączenie zastosowania art. 63 projektu w stosunku do kościelnych osób prawnych, chyba że podlegać one mają wpisowi do rejestru przedsiębiorców na mocy przepisów odrębnych. Wydaje się, że taka modyfikacja nie będzie stać w sprzeczności z intencjami twórców projektu¹⁰⁰.

Biorąc to pod uwagę, również w świetle projektowanej regulacji nie sposób *a priori* odmówić kościelnej osobie prawnej statusu przedsiębiorcy. Kościelne osoby prawne będą mogły uzyskać status przedsiębiorców, jeżeli podejmą się prowadzenia działalności gospodarczej „na własne ryzyko” i „w sposób trwale zorganizowany”, z tym że — w świetle art. 57 § 1 zd. 2 projektu — osoby prawne korzystać mają z ustawowego domniemania, że ich działalność gospodarcza jest trwale zorganizowana.

Podobnie jak dotychczas, uprawnienie do podejmowania działalności gospodarczej przysługiwać będzie kościelnym osobom prawnym w zakresie wszelkich właściwych dla nich dziedzin działalności, bez wyłączeń ani ograniczeń przedmiotowych.

7. PODSUMOWANIE

Reasumując, należy stwierdzić, że materia składająca się na problematykę relacji prawo wewnętrzne kościołów i związków wyznaniowych — prawo cywilne jest złożona i skomplikowana pod kątem jurydycznym. W świetle dotychczasowych uwag osobowość prawna kościelnych osób prawnych w zakresie, w jakim wchodzi one w stosunki prawne podlegające prawu Rzeczypospolitej Polskiej, podlega takim samym regułom. Zasadnicze różnice w stosunku

⁹⁸ W praktyce — z uwagi na domniemanie z art. 57 § 1 zd. 2 projektu — odpadnie konieczność analizowania przesłanki „trwałego zorganizowania” działalności.

⁹⁹ Na przykład przez dodanie § 2 do projektowanego art. 63 albo — co stanowiłoby znacznie trudniejszy zabieg legislacyjny — przez odpowiednie zastrzeżenie w treści ustaw wyznaniowych.

¹⁰⁰ Por. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, *op. cit.*, s. 71.

do większości pozostałych osób prawnych polegają na tym, że powstanie oraz istnienie, a także struktura wewnętrzna kościelnych osób prawnych są niezależne od woli prawodawcy państwowego, co potwierdza treść art. 5 konkordatu. Przepisy prawa polskiego nie wykluczają jednak kościelnych osób prawnych z kategorii przedsiębiorców. Należy więc przyjąć, że chociaż osoby te nie mają na celu prowadzenia działalności gospodarczej, lecz wykonywanie zadań o charakterze religijnym, a niekiedy także społecznym, mogą prowadzić działalność gospodarczą i z możliwości tej w praktyce najczęściej korzystają.